

RAIMONDAS ŠADZEVIČIUS, LEONAS JARAŠIUS, KRISTINA DAPKŪNIENĖ

KAIP ATKURTI PELKĘ SAVO SKLYPE?

Pelkių atkūrimo gairės ūkininkams

TURINYS

<u>Ivadas</u>	3
<u>1. Pelkės atkūrimo planavimas</u>	5
<u>1.1. Dokumentų rengimas pelkei melioruotoje žemėje atkurti</u>	8
<u>Kai būtina išlaikyti veikiančią melioracijos infrastruktūrą</u>	10
<u>Kai nebūtina išlaikyti funkcionuojančios melioracijos infrastruktūros</u>	17
<u>1.2. Dokumentų rengimas pelkei nemelioruotoje žemėje atkurti</u>	22
<u>2. Pelkės hidrologinio režimo atkūrimo priemonės`</u>	26
<u>Pelkių atkūrimo priemonių pavyzdžiai</u>	29

Išvadas

Šiuo metu mokslininkai pateikia jau neginčijamas išvadas dėl neigiamų pelkių sausavimo pasekmių. Nusausinus pelkes, prarandamos vertingos gamtos buveinės, kurios yra vieninteliai namai daugeliui augalų ir gyvūnų rūšių. Skaidantis durpėms prarandamos tūkstančius metų kauptos organinės medžiagos ir išskiriamos itin didelės šiltnamio efektą sukeliančių (ŠESD) dujų emisijos. Nusausinę pelkes netenkame ir jų apsauginės funkcijos – reguliuoti vandenį per potvynius ir sausras bei mažinti teršalų patekimą į vandens telkinius.

Siekdami sumažinti ŠESD emisijas ir atkurti pelkių teikiamas naudas, nusausintuose durpynuose turime atkurti hidrologinį režimą, t. y. pakelti vandens lygį beveik iki dirvos paviršiaus. Taip pat reikia keisti nusistovėjusią ūkininkavimo durpžemiuose praktiką į klimatui palankų ūkininkavimą – pelkininkystę.

2024 m. priimtame ES Gamtos atkūrimo reglamente nustatyti tikslai, kurie turi būti pasiekti, atkuriant nykstančias ekosistemas ES valstybėse narėse. Tarp jų – ir tikslai atkurti žemės ūkio reikmėms naudojamus durpžemius.

Pelkių sausinimas turi aiškias planavimo procedūras, jos buvo apibrėžtos ilgus dešimtmečius Lietuvoje trukusio pelkių sausavimo laikotarpiu. Skirtingai nei sausinimas, pelkių atkūrimas yra jaunas reiškinys, kuris dar tik skinasi kelius, o absoliuti dauguma pelkių atkurta valstybinėje žemėje esančiose saugomose teritorijose. Pelkių atkūrimo žemės ūkyje naudojamoje žemėje procesas nėra aiškus ir apibrėžtas, trūksta gerosios praktikos pavyzdžių.

Šiame leidinyje pateikiame žingsnių seką – „žemėlapij“ žemės savininkams, ūkininkams, kurie nori savo ūkininkaujamuose nusausintuose durpiniuose dirvožemiuose atkurti pelkę, t. y. atkurti hidrologinį vandens režimą. Leidinys taip pat aktualus savivaldybių specialistams (melioracijos, aplinkos apsaugos, žemės ūkio), kadangi savivaldybės yra atsakingos už valstybei nuosavybės teise priklausančių ir privačių melioracijos statinių naudojimą ir priežiūrą patikėjimo teise. Atkuriant pelkę, darbus reikia derinti su atitinkamos savivaldybės specialistais.

1. PELKĖS ATKŪRIMO PLANAVIMAS

Norėdami atkurti pelkę, pirmiausia turite išsiaiškinti, ar planuojamame atkurti sklype yra durpinių dirvožemių ir, ar ši žemė yra melioruota.

Viešai prieinamus duomenis apie durpinius dirvožemius galima rasti Lietuvos erdvinės informacijos portale www.geoportal.lt (žr. *Žemėlapiai* → *Viešos paslaugos* → *Kitų temų duomenys* → *Aplinkosauga* → *Lietuvos pelkių ir durpynų duomenų rinkinys*). Informacija apie durpžemius taip pat pateikiama Žemės ūkio duomenų centro erdvinių duomenų [svetainėje](http://svetaineje.lt).

Viešai prieinamus duomenis apie melioruotus pelkių plotus, hidrotechninius (melioracijos) statinius, naujai įgyvendintus melioracijos projektus, melioracijos statinių projektų ribas galima rasti Lietuvos erdvinės informacijos portale www.geoportal.lt (žr. *Žemėlapiai* → *Viešosios paslaugos* → *Kitų temų duomenys* → *Melioracija*).

Melioracijos sistemas ir jų dydį galite pasitikrinti portalo Mel_DR2LT duomenų bazėje. Minėtame portale taip pat galima rasti apytikslį melioracijos sistemos plotą, jeigu jūsų savivaldybėje yra nuskenuoti seni melioracijos planai (www.geoportal.lt/map/zis/).

An aerial photograph of a rural landscape. A light-colored, unpaved road or path winds through a vast green field. In the background, there are more fields, some with patches of brown soil, and a line of trees. A small building is visible on the right side of the road. The overall scene is bright and sunny.

Melioruota žemė – tai žemė, kurioje įrengti melioracijos statiniai gruntiniam vandeniui nuleisti. Atkuriant pelkę tokiuose plotuose, reikia nuspręsti, ką daryti su esama melioracijos sistema. Melioracijos sistemą sudaro melioracijos statinių grupė (grioviai, slenksčiai, greitvietės, vandens pralaidos, drenažo rinktuvai ir sausintuvai, siurblinės, tvenkinių žemės užtvankos, pylimai, drėkinimo vamzdynai, šuliniai, vandens nuleistuvai ir kt.), ir jie yra susiję funkciniais ryšiais ir išsidėstę konkrečiame melioruotos žemės plote.

Nemelioruota žemė – tai plotas, kuriame nėra įrengtų dirbtinių sausinimo statinių (drenažo vamzdžių ar tiesių griovių). Tai apima ir tuos atvejus, kuomet sklype įrengta savavališka (oficialiai neregistruota) sausinimo sistema. Toje vietoje atkuriant pelkę, nereikia rūpintis melioracijos infrastruktūra, tačiau yra kiti svarbūs aspektai.

Išsiaiškinus, ar žemė yra melioruota ar nemelioruota, seka pelkės atkūrimo darbams reikalingų dokumentų parengimas.

Čia išskiriame tokias situacijas:

1.1 pelkė atkuriama melioruotoje žemėje:

- kai būtina išlaikyti veikiančią melioracijos infrastruktūrą
- kai nebūtina išlaikyti funkcionuojančios melioracijos infrastruktūros

1.2 pelkę atkuriame nemelioruotoje žemėje.

1.1 DOKUMENTŲ RENGIMAS PELKEI MELIORUOTOJE ŽEMĖJE ATKURTI

Išsiaiškinus, kad Jūsų pelkė yra oficialiai melioruota, reikia įvertinti esamų melioracinių sistemų būklę. Tą galite padaryti Lietuvos erdvinės informacijos portale www.geoportal.lt (žr. *Žemėlapiai* → *Viešosios paslaugos* → *Kitų temų duomenys* → *Melioracija*).

Informacija apie Lietuvos Respublikos teritorijoje esančius melioracijos statinių projektus, nusaustų žemių plotus, blogos būklės nusaustų žemių plotus, ir apie hidrotechnikos (melioracijos) statinius kaupiama Lietuvos žemių melioracinės būklės ir užmirkimo skaitmeninėje duomenų bazėje Mel_DB10LT.

Papildomai apžiūrai pasikvieskite melioracijos specialistą (savivaldybės ar laisvai samdomą inžinierių) apžiūrėti jūsų sklypo. Jis nustatys, kokie melioracijos statiniai ir įrenginiai yra, ir ar jie veikia. Galbūt pastebėsite akivaizdžiai suirusias vietas (išplautus griovius, sulūžusius šulinius, nebeveikiančius vamzdžius).

Tolimesni jūsų veiksmai priklausys nuo to, ar melioracijos sistemą bus nuspręsta išlaikyti veikiančią ar jos nepalaikyti.

Atsiminkite, kad planuojant pelkės atkūrimą, itin svarbų vaidmenį atlieka savivaldybės.

Savivaldybės

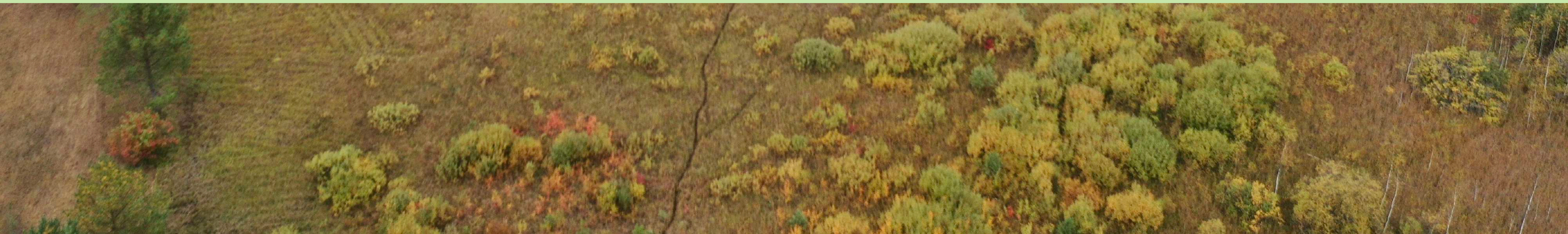
- Yra atsakingos už valstybei nuosavybės teise priklausančių ir privačių melioracijos statinių naudojimą ir priežiūrą patikėjimo teise. Atkuriant pelkę melioruotoje žemėje, darbus reikia derinti su atitinkamos savivaldybės melioracijos specialistais.
- Sprendžia tokius klausimus kaip melioracijos statinių avariniai gedimai, dokumentų išdavimas apie sklype esančius melioracijos statinius, reikalingas technines sąlygas statinių projektavimui melioruotoje žemėje, melioruotos žemės sklypo pagrindinės tikslinės žemės naudojimo paskirties keitimas ir kt.
- Naudodamos Mel_DR2LT duomenis yra parengusios savo savivaldybės teritorijoje esančios melioruotos žemės ir melioracijos statinių teritorijų, kurioms taikomos specialiosios žemės naudojimo sąlygos, erdvinių duomenų rinkinį (žemėlapij).

Jeigu per Jūsų sklypą eina melioracijos statiniai ir įrenginiai, naudojami kitoms teritorijoms sausinti, negalima jų tiesiog užtvengti ar panaikinti, nes taip pakenktumėte kaimyninių sklypų interesams. Tokiu atveju pelkės atkūrimą reikia derinti taip, kad pagrindinė sausinimo funkcija (kaimynams) išliktų, o jūs atkurtumėte pelkę šalia melioracijos sistemos.

Pelkės atkūrimas melioruotoje žemėje, kai būtina išlaikyti veikiančią melioracijos infrastruktūrą

- 1) Įsivertinkite melioruotų žemių plotą
- 2) Kreipkitės į savivaldybę
- 3) Sudarykite planą pelkei atkurti
- 4) Gaukite reikiamus sutikimus ar leidimus
- 5) Atkreipkite dėmesį į kitus galimus apribojimus

Toliau apžvelgsime šiuos žingsnius detaliau.

1) Įsivertinkite melioruotos žemės plotą

Viešai prieinamus duomenis apie melioruotus pelkių plotus, hidrotechninius (melioracijos) statinius, naujai įgyvendintus melioracijos projektus, melioracijos statinių projektų ribas galima rasti Lietuvos erdvinės informacijos portale www.geoportal.lt (žr. *Žemėlapiai* → *Viešosios paslaugos* → *Kitų temų duomenys* → *Melioracija, duomenų bazė Mel_DR2LT*).

Minėtame portale taip pat galima rasti apytikslį melioracijos sistemos plotą, jeigu jūsų savivaldybėje yra nuskenuoti seni melioracijos planai (<https://www.geoportal.lt/map/zis/>).

2) Kreipkitės į savivaldybę išsiaiškinti apie melioracijos sistemą

Kreipkitės į savivaldybę ir išsiaiškinkite, kokie drenažo vamzdynai ar grioviai eina per Jūsų sklypą ir ar jie surenka vandenį iš kaimyninių žemių. Gaukite melioracijos plano kopiją arba schemą – tai padės suprasti, ką galima užtvindyti, o ko liesti negalima.

Be šito žingsnio nepradėkite darbų, nes nežinodami sistemos galite netyčia pakenkti visai apylinkei!

Jei savivaldybės atsakymas netenkina, galite kreiptis į **Žemės ūkio agentūrą** (žr. *Veikla → Melioracija*), kuri valstybiniu lygmeniu prižiūri, kaip atliekami melioracijos darbai ir naudojami melioracijos statiniai.

3) Sudarykite planą pelkei atkurti

Kartu su savivaldybėje dirbančiu ar privačiai nusamdytu melioracijos ar hidrotechnikos specialistu sudarykite planą, kaip atkursite pelkę, nepažeisdami veikiančių melioracijos statinių ir įrenginių. Plane turi būti numatyta, kur ir kokias darysite užtvaras (užtvankėles), ir kur paliksite vandens tekėjimo kelius. Būtinai pažymėkite, kurios melioracinės sistemos dalys turi toliau funkcionuoti, kad vėliau darbuose jų per klaidą neužverstumėte.

Pasitarkite su specialistais dėl sprendimų

Jeigu paaiškėja, kad per jūsų sklypą einantis rinktuvas aptarnauja ir kitus plotus (pvz., nuveda vandenį nuo kelių žemės sklypų, taip vadinamas „bendro naudojimo drenažo rinktuvas“), teks ieškoti inžinerinio sprendimo. Savivaldybės melioracijos specialistai privalo juos saugoti, išduoti melioracijos technines sąlygas. Galimi variantai:

- Palikti rinktuvą veikti, o pelkės atkūrimą vykdyti šalia esamo rinktuvo ar griovio. Pavyzdžiui, atkuriamoje pelkėje galima užtvenkti tik mažesnius, šoninius griovelius ar sausintuvus, o pagrindinį griovį ar vamzdį palikti atvirą arba įrengti jame pralaidą (vamzdį) tinkamame aukštyje, kad vanduo iš kaimynų galėtų toliau nutekėti.
- Rekonstruoti melioracijos sistemą, kad ji nepatektų į pelkės teritoriją. Pavyzdžiui, įrengti naują griovį ar vamzdį aplink atkuriamą pelkę, sujungiant jį su bendru rinktuvu už pelkės ribų. Taip vanduo iš kaimynų tekės nauju keliu, o jūsų sklype esantį rinktuvą (ar griovį) galėsite užtvenkti. Tokiam sprendimui reikės projekto ir suderinimo su savivaldybe.

4) Gaukite reikiamus sutikimus ar leidimus

Turėdami parengtą planą, kreipkitės į savivaldybės administraciją ir išdėstykite, ką norite daryti. Dažnai smulkius melioracijos pertvarkymus (pvz., užtvankėlių pylimui grioviuose) pakanka suderinti su savivaldybe ir gauti jos išduodamas techninės sąlygas melioracijos inžineriniams statiniams pertvarkyti.

Savivaldybės leidimui didesniems pertvarkymams gauti, reikės:

- Savivaldybių specialistų išduotų techninių sąlygų.
- Techninio darbo projekto. Melioracijos statinių pertvarkymą pagal savivaldybių specialistų paruoštas technines sąlygas rengia atestuoti hidrotechnikos ar melioracijos projekto vadovai.
- Papildomai gali prireikti gauti ir statybos leidimą. Statybą leidžiantys dokumentai yra privalomi, statant naujus ir rekonstruojant esamus melioracijos statinius. Melioracijos statinių remontui ir griovimui (išardymui) statybą leidžiantis dokumentas neprivalomas.

5) Atkreipkite dėmesį į kitus galimus apribojimus

Jei kirsite medžius ar krūmus užpelkėjusioje dalyje žemės ūkio paskirties žemėje, reikės leidimo (savivaldybės aplinkos apsaugos skyriaus) kirsti saugotinus medžius.

Jei atkuriant pelkę bus užliejama miško žemė, žemės savininkui gali tekti inicijuoti vidinės miškotvarkos projekto pakeitimą, šiuo klausimu reikia kreiptis į Valstybinę miškų tarnybą. Pagal įstatymus, tyčia iškirsti ar sunaikinti mišką be leidimo negalima. Hidrologinis pažeistos pelkės atkūrimas gali turėti tiesioginę (medynų kirtimas atveriant plynes ir t.t.) ar netiesioginę (medynų išdžiūvimas dėl pakilusio vandens lygio) įtaką medynams.

Jei atkuriamą teritoriją yra įtraukta į saugomų teritorijų tinklą, reikia kreiptis į Saugomų teritorijų tarnybą, kadangi keičiant vietovės hidrologinį režimą, būtina atsižvelgti į specifinius tikslinių rūšių ar buveinių poreikius. Ši tarnyba informuos, ar reikia, ir kokio tipo planavimo dokumentus rengti (gamtotvarkos planas, rūšies apsaugos planas, veiksmų planas ar kt.).

Nors pelkės atkūrimas (vandens lygio pakėlimas) aplinkosaugos požiūriu gera iniciatyva, vis tik verta iš anksto informuoti savivaldybės aplinkos apsaugos skyrių apie planuojamus darbus. Taip apsitrausite ir vėliau nekils nesusipratimų. Įsitikinkite, kad griovys, kurį planuojama tvenkti, nėra iš tikrųjų ištiesintas upelis (tik įformintas po ištiesinimo kaip sausinimo griovys). Tai galite padaryti [Lietuvos upių, ežerų ir tvenkinių kadastre](#). Upes tvenkti Lietuvoje draudžiama, išskyrus išskirtiniais atvejais, nurodytais Vandens įstatyme ir Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatyme.

Pelkės atkūrimas melioruotoje žemėje, kai nebūtina išlaikyti funkcionuojančios melioracijos infrastruktūros

Toks atvejis apima situaciją, kai jūsų sklype yra drenažo statiniai ir įrenginiai (vamzdžiai, grioviai), bet jie praktiškai nebeatlieka savo funkcijos – melioracijos sistema yra nebeveikianti (užsikimšusi, sugriuvusi) ir ji tarnavo tik jums arba tarnavo ir kaimyniniams sklypams, tačiau jiems tas drenažas nebereikalingas. Gali būti ir taip, kad melioracijos sistema yra veikianti, tačiau dėl aplinkosauginių priežasčių su kaimynų sutarimu, norima ją naikinti. Toliau seka tokie veiksmai:

- 1) Įsivertinkite melioruotos žemės plotą
- 2) Išsiaiškinkite, ar melioracijos sistema yra įtraukta į valstybės apskaitą kaip prižiūrimas turtas
- 3) Kreipkitės į savivaldybę dėl melioracijos statinių nurašymo (išregistravimo)
- 4) Paruoškite atkūrimo darbų planą
- 5) Gaukite reikiamus sutikimus ar leidimus
- 6) Atkreipkite dėmesį į kitus galimus apribojimus (jei taikoma) ir gaukite reikiamus leidimus ir sutikimus.

1) Įsivertinkite melioruotos žemės plotą

Viešai prieinamus duomenis apie melioruotus pelkių plotus, hidrotechninius (melioracijos) statinius, naujai įgyvendintus melioracijos projektus, melioracijos statinių projektų ribas galima rasti Lietuvos erdvinės informacijos portale www.geoportal.lt (žr. *Žemėlapiai* → *Viešosios paslaugos* → *Kitų temų duomenys* → *Melioracija, duomenų bazė Mel_DR2LT*).

2) Išsiaiškinkite, ar melioracijos sistema yra įtraukta į valstybės apskaitą kaip prižiūrimas turtas

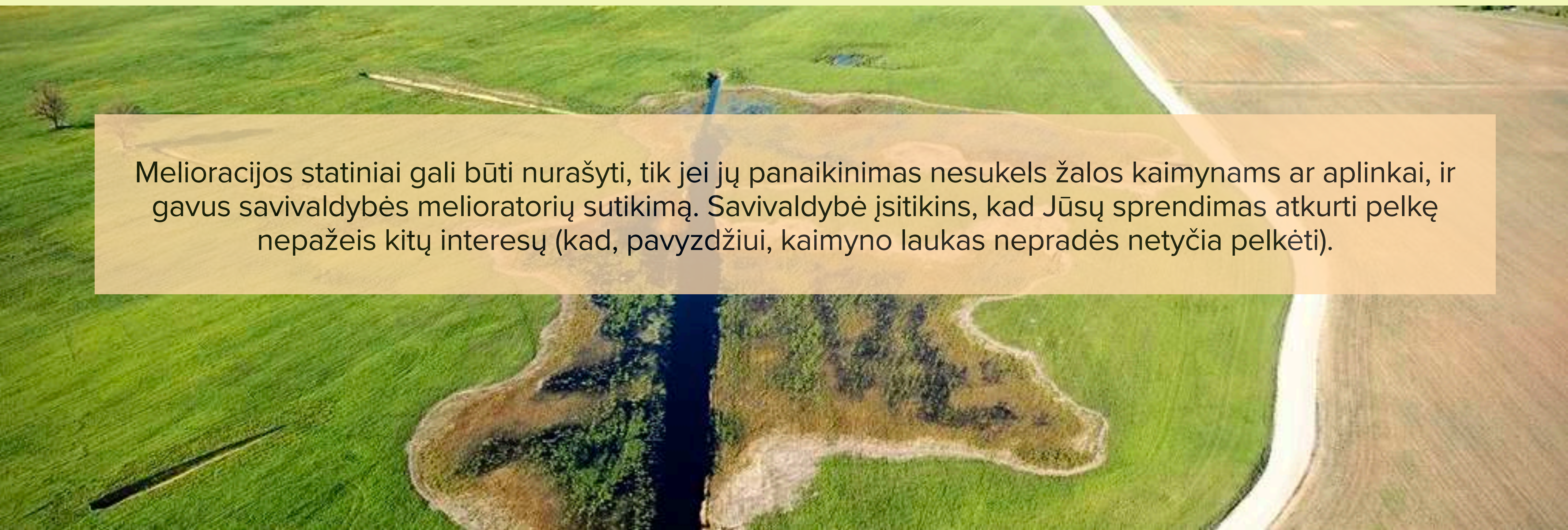
Paprastai savivaldybė turi duomenis, ar jūsų sklypo drenažas yra registruotas kaip valstybės melioracijos objektas. Jei taip, vien tik savo nuožiūra melioracijos sistemos naikinti negalėsite, reikės oficialių žingsnių ją „išregistruoti“ arba nurašyti.

3) Kreipkitės į savivaldybę dėl melioracijos statinių nurašymo (išregistravimo)

Jeigu paaiškėjo, kad sistema neveikia ir yra blogos būklės, reikia formalizuoti jos „nurašymą“. Kreipkitės į savivaldybę su prašymu nurašyti melioracijos statinius ir įrenginius jūsų sklype. Savivaldybės įformina jų išregistravimą, o tai reiškia, kad drenažo sistemos bus oficialiai pripažintos nebeeksploatuojamomis.

4) Paruoškite atkūrimo darbų planą

Dabar, kai teisiškai netrukdo melioracija, galite planuoti pelkės atkūrimo darbus. Sudarykite planą: pažymėkite, kurie grioviai bus užpilti arba užtvenkti, kur galima užkasti drenažo vamzdžius (pvz., užkemšant vamzdžio galus), kur bus pagrindinės vandens sulaikymo vietos. Numatykite, kokias darysite užtvargas (užtvankėles). Verta pasamdyti hidrotechnikos ar melioracijos inžinierių, kad patartų, kur ir kokias geriausia įrengti užtvargas ar užtvankas.

Melioracijos statiniai gali būti nurašyti, tik jei jų panaikinimas nesukels žalos kaimynams ar aplinkai, ir gavus savivaldybės melioratorių sutikimą. Savivaldybė įsitikins, kad Jūsų sprendimas atkurti pelkę nepažeis kitų interesų (kad, pavyzdžiui, kaimyno laukas nepradės netyčia pelkėti).

5) Gaukite reikiamus sutikimus ar leidimus

Turėdami parengtą planą, kreipkitės į savivaldybės administraciją. Smulkius melioracijos pertvarkymus (pvz., užtvankėlių pylimui grioviuose) pakanka suderinti su savivaldybe ir gauti jos išduodamas technines sąlygas. Savivaldybės leidimui didesniems pertvarkymams gauti, reikės:

- Savivaldybių specialistų išduotų techninių sąlygų.
- Techninio darbo projekto. Melioracijos statinių pertvarkymą pagal savivaldybių specialistų paruoštas technines sąlygas rengia atestuoti hidrotechnikos ar melioracijos projekto vadovai.
- Papildomai gali prireikti gauti ir statybos leidimą. Jei kasite ar formuosite pylimus, galbūt reikia statybas leidžiančio dokumento (tačiau paprastos, neaukštos užtvaros ar užtvankos grioviuose dažnai priskiriamos nesudėtingiems statiniams ir jiems įrengti leidimo nereikalaujama).

6) Atkreipkite dėmesį į kitus galimus apribojimus (jei taikoma) ir gaukite reikiamus leidimus ir sutikimus

Nors melioracijos atžvilgiu Jūsų veiksmai laisvesni, vis tiek pasitikrinkite, ar nereikia leidimų konkrečioms darbams:

- Jei kirsite medžius ar krūmus užpelkėjusioje dalyje žemės ūkio paskirties žemėje, reikės leidimo (iš savivaldybės aplinkos apsaugos skyriaus) kirsti saugotinus medžius.
- Jei atkuriant pelkę bus užliejama miško žemė, žemės savininkui gali tekti inicijuoti vidinės miškotvarkos projekto pakeitimą ir šiuo klausimu reikia kreiptis į Valstybinę miškų tarnybą. Pagal įstatymus, tyčia iškirsti ar sunaikinti mišką be leidimo negalima. Hidrologinis pažeistos pelkės atkūrimas gali turėti tiesioginę (medynų kirtimas atveriant plynes ir t.t.) ar netiesioginę (medynų išdžiūvimas dėl pakilusio vandens lygio) įtaką medynams.
- Jei atkuriamą teritoriją yra įtraukta į saugomų teritorijų tinklą, reikia kreiptis į Saugomų teritorijų tarnybą, kadangi keičiant vietovės hidrologinį režimą, būtina atsižvelgti į specifinius tikslinių rūšių ar buveinių poreikius. Ši tarnyba informuos, ar reikia ir kokio tipo planavimo dokumentus rengti (gamtotvarkos planas, rūšies apsaugos planas, veiksmų planas ar kt.).
- Nors pelkės atkūrimas (vandens lygio pakėlimas) aplinkosaugos požiūriu gera iniciatyva, vis tik verta iš anksto informuoti savivaldybės aplinkos apsaugos skyrių apie planuojamus darbus. Taip apsidrausite ir vėliau nekils nesusipratimų. Įsitikinkite, kad griovys, kurį planuojama tvenkti, nėra iš tikrųjų ištiesintas upelis (tik po ištiesinimo įformintas kaip sausinimo griovys). Upes tvenkti Lietuvoje draudžiama, išskyrus išskirtiniais atvejais, nurodytais Vandens įstatyme ir Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatyme.

1.2 DOKUMENTŲ RENGIMAS PELKEI NEMELIORUOTOJE ŽEMĖJE ATKURTI

Atkuriant pelkę nemelioruotoje žemėje, nereikia rūpintis valstybine melioracijos infrastruktūra, tačiau yra kiti svarbūs aspektai. Svarbiausias tikslas šioje situacijoje – atkurti natūralų vandens lygį ir sulaikyti vandenį sklype, kad susidarytų pelkė. Numatomi tokie žingsniai:

- 1) Ivertinkite vietovės reljefą ir vandens režimo sąlygas
- 2) Sudarykite darbų planą
- 3) Pasitikrinkite dėl reikalingų leidimų ar apribojimų

1) Įvertinkite vietovės reljefą ir vandens režimo sąlygas

Apeikite sklypą ir išsiaiškinkite, kur vanduo nuteka. Net nemelioruotoje žemėje gali būti natūralių griovelių, kuriais vanduo ištektų iš būsimos pelkės. Suraskite žemiausias vietas – galbūt sklypo pakraštyje teka nedidelis upelis arba iškastas senas melioracijos griovys (nebūtinai oficialiai registruotas).

2) Sudarykite planą

Pažymėkite, kurie „sausinamieji grioviai“ bus užpilti arba užtvenkti, kur galima užkasti drenažo vamzdžius, kur bus pagrindinės vandens sulaikymo vietos. Numatykite, kokias darysite užtvaras (užtvankėles). Esant poreikiui, konsultuokitės su melioracijos, hidrotechnikos arba gamtosaugos specialistais.

3) Pasitikrinkite dėl reikalingų leidimų ar apribojimų

- Jei kirsite medžius ar krūmus užpelkėjusioje dalyje žemės ūkio paskirties žemėje, reikės leidimo (savivaldybės aplinkos apsaugos skyriaus) kirsti saugotinus medžius.
- Jei atkuriant pelkę bus užliejama miško žemė, žemės savininkui gali tekti inicijuoti vidinės miškotvarkos projekto pakeitimą, šiuo klausimu reikia kreiptis į Valstybinę miškų tarnybą. Pagal įstatymus, tyčia iškirsti ar sunaikinti mišką be leidimo negalima. Hidrologinis pažeistos pelkės atkūrimas gali turėti tiesioginę (medynų kirtimas atveriant plynės ir t.t.) ar netiesioginę (medynų išdžiūvimas dėl pakilusio vandens lygio) įtaką medynams.
- Jei atkuriamą teritoriją yra įtraukta į saugomų teritorijų tinklą, reikia kreiptis į Saugomų teritorijų tarnybą, kadangi keičiant vietovės hidrologinį režimą, būtina atsižvelgti į specifinius tikslinių rūšių ar buveinių poreikius. Ši tarnyba informuos, ar reikia ir kokio tipo planavimo dokumentus rengti (gamtotvarkos planas, rūšies apsaugos planas, veiksmų planas ar kt.).
- Nors pelkės atkūrimas (vandens lygio pakėlimas) aplinkosaugos požiūriu gera iniciatyva, vis tik verta iš anksto informuoti savivaldybės aplinkos apsaugos skyrių apie planuojamus darbus. Įsitikinkite, kad griovys, kurį planuojama tvenkti, nėra iš tikrųjų ištiesintas upelis.

Turėdami visus reikiamus leidimus bei suderinę planuojamus darbus, galite imtis hidrologinio režimo atkūrimo veiksmų.

2. PELKĖS HIDROLOGINIO REŽIMO ATKŪRIMO PRIEMONĖS

Renkantis užtvankų tipą, pirmenybė turėtų būti teikiama natūralioms medžiagoms (durpėms, medienai).

Hidrologinio režimo atkūrimo darbus rekomenduotina planuoti atsižvelgiant į paukščių perėjimo sezoną, todėl tinkamiausias laikas šių darbų įgyvendinimui nuo rugpjūčio 1 d. iki kovo 15 d., saugomose teritorijose – pagal joms nustatytus reikalavimus. Esant galimybei, darbus rekomenduojama įgyvendinti šaltuoju metų laiku susiformavus įšalui.

Atkuriant hidrologinį režimą pažeistose pelkėse, svarbiausia yra sumažinti melioracijos griovių sausinamąjį poveikį.

Atsižvelgiant į sausinimo sistemų būklę ir tipą, išskiriamos hidrologinio režimo atkūrimo priemonės:

- sausinimo griovių patvenkimas (pertvėrimas):

- durpinėmis užtvaramis,
- medienos plokščių pertvaromis,
- spraustasienių pertvaromis,
- kompleksinėmis pertvaromis,
- kompleksinėmis pertvaromis su vandens pertekliaus nutekėjimo sistema (nereguliuojamos).

- užtvankų su reguliuojamomis vandens pralaidomis įrengimas;

- sausinimo griovių užpylimas gruntu išilginiame profilyje;

- vandenį sulaikančių pylimų įrengimas;

- kitos priemonės (drenažo priežiūros atsisakymas, natūralios bebrų užtvankos, dirbtinės/imituojančios bebrų užtvankos, sumedėjusios augalijos šalinimas)

Atkūrimo priemonės priklausys ne tik nuo sausinimo sistemų būklės ir tipo, bet ir nuo to, kokia ūkine veikla toliau ketinama užsiimti. Jei atkurtoje pelkėje neketinate užsiimti tolimesne ūkine veikla, tuomet hidrologinio režimo atkūrimui pakaks paprastesnių technologinių sprendimų (dažniausiai durpių užtvarų, sausinimo griovių užpylimo gruntu, spraustasienių pertvarų, pylimų įrengimo). Sudėtingesnės konstrukcijos užtvankos paprastai įrengiamos siekiant sumažinti kaimyninių teritorijų užliejimo riziką bei tais atvejais, jei atkurtoje pelkėje ketinama užsiimti tolimesne ūkine veikla, t. y. šienauti, vystyti pelkininkystę. Tokiu atveju pravartu konstruoti užtvankas su reguliuojama pralaida arba projektuoti pylimais (dambomis) aptvertus plotus, kuriuose bus reguliuojamas vanduo.

PELKIŲ ATKŪRIMO PRIEMONIŲ PAVYZDŽIAI

Žemiau pateikiame informaciją apie pelkių atkūrimo praktikoje dažniausiai taikomus paprastus sprendimus – griovių pertvėrimą durpinėmis užtvaramis ar spraustasienėmis. Šiuos sprendimus neretu atveju galite įgyvendinti ir savo jėgomis.

Taip pat teikiame aprašome ir sudėtingesnį sprendimą – užtvankos su reguliuojama pralaida įrengimą. Tokios užtvankos įrengimui rekomenduotina pasitelkti hidrotechninių statinių įrengimo praktikos turinčius specialistus.

Griovių pertvėrimas durpinėmis užtvaramis (1, 2 pav.).

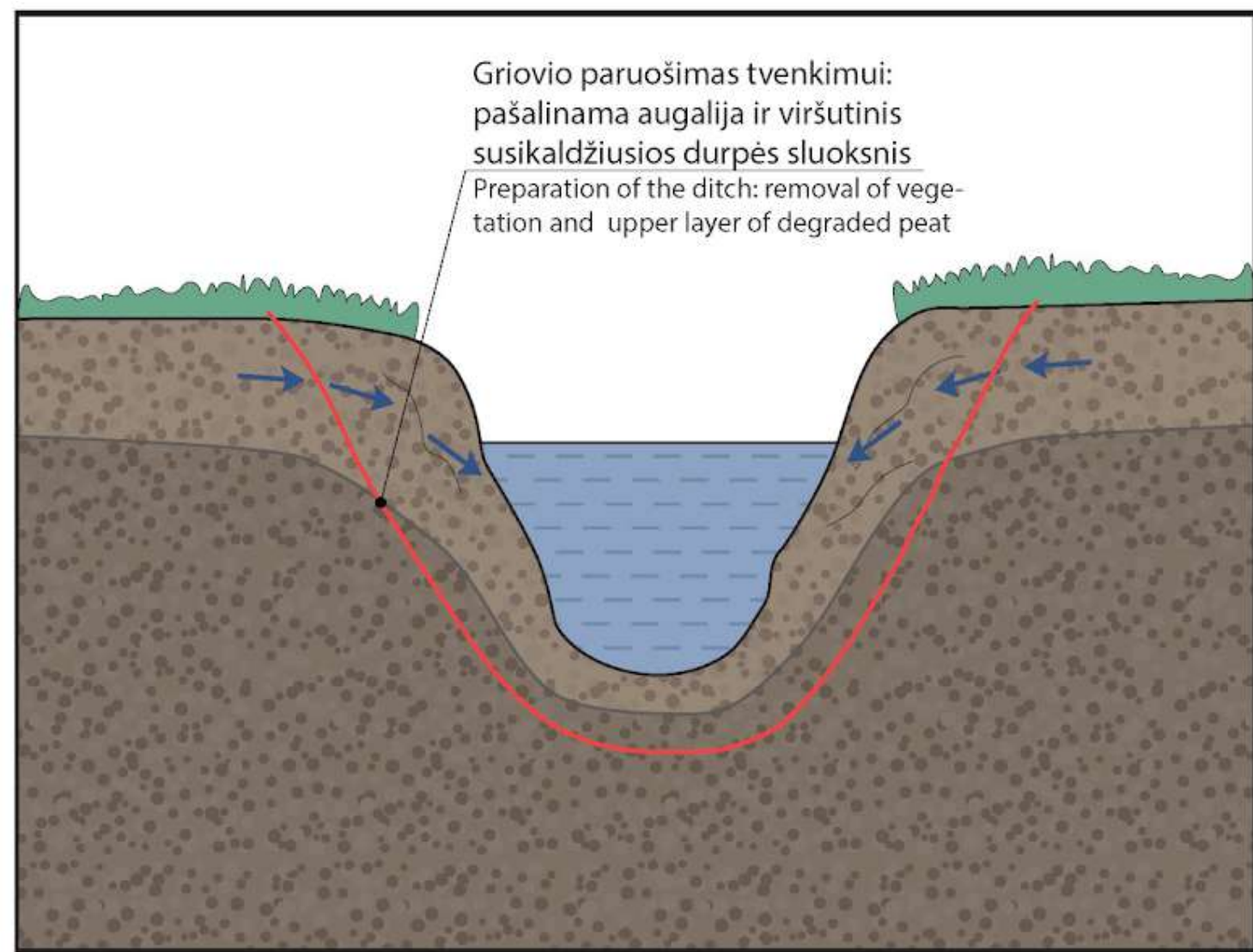
Ši priemonė paprastai taikoma, atkuriant stipriai sausinimo pažeistus pelkių plotus, kuriuos įmanoma pasiekti plačiais ekskavatoriais (vikšrų pavažų plotis – 80 cm; darbinis svoris –12 t). Dauguma tokių užtvaryų įrengiamos tvenkiant 0,5–2,0 m pločio ir 1,0–1,6 m gylio griovius.

Klumpesnėse pelkių vietose įrengiant šias priemones, po ekskavatorių vikšrais klojami specialūs metalo lakštų klojiniai, kad kuo mažiau būtų pažeista augalinė danga ir suslėgtas durpių klodas. Ilgainiui durpės užtvaros susislėgs, todėl jos viršuje būtina suformuoti bent 30–40 cm aukščio durpių pylimą. Užtvaroje suslėgtos durpės tampa mažiau pralaidžios vandeniui. Jeigu yra galimybė, užtvaro užpildui naudojamos mažiau susiskaidžiusios durpės iš žemiau esančio klodo.

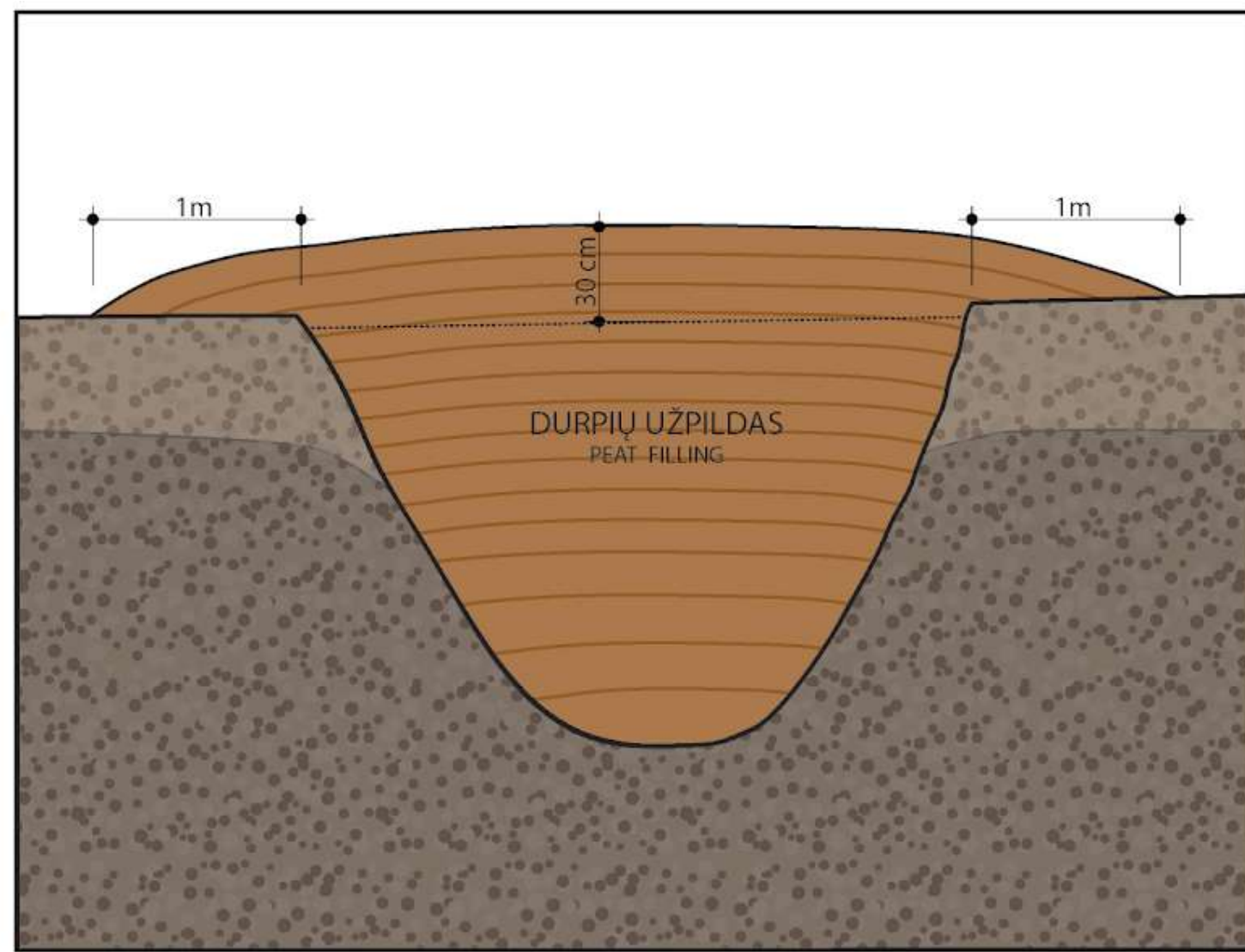

1 pav. Įrengta durpinė užtvara Lenkijoje (kairėje) bei durpinės užtūros įrengimas naudojant techniką Lietuvoje (dešinėje).

GRIOVIO PJŪVIS PRIEŠ ĮRENGIANT UŽTŪRĄ
CROSS SECTION OF THE DITCH BEFORE THE INSTALLATION OF THE DAM

GRIOVIO PJŪVIS ĮRENGUS UŽTŪRĄ
CROSS SECTION OF THE DITCH AFTER THE INSTALLATION OF THE DAM

2 pav. Durpinių grunto užtvartos įrengimo schema. Skersinis pjūvis.

Spraustasienių pertvaros (3, 4 pav.).

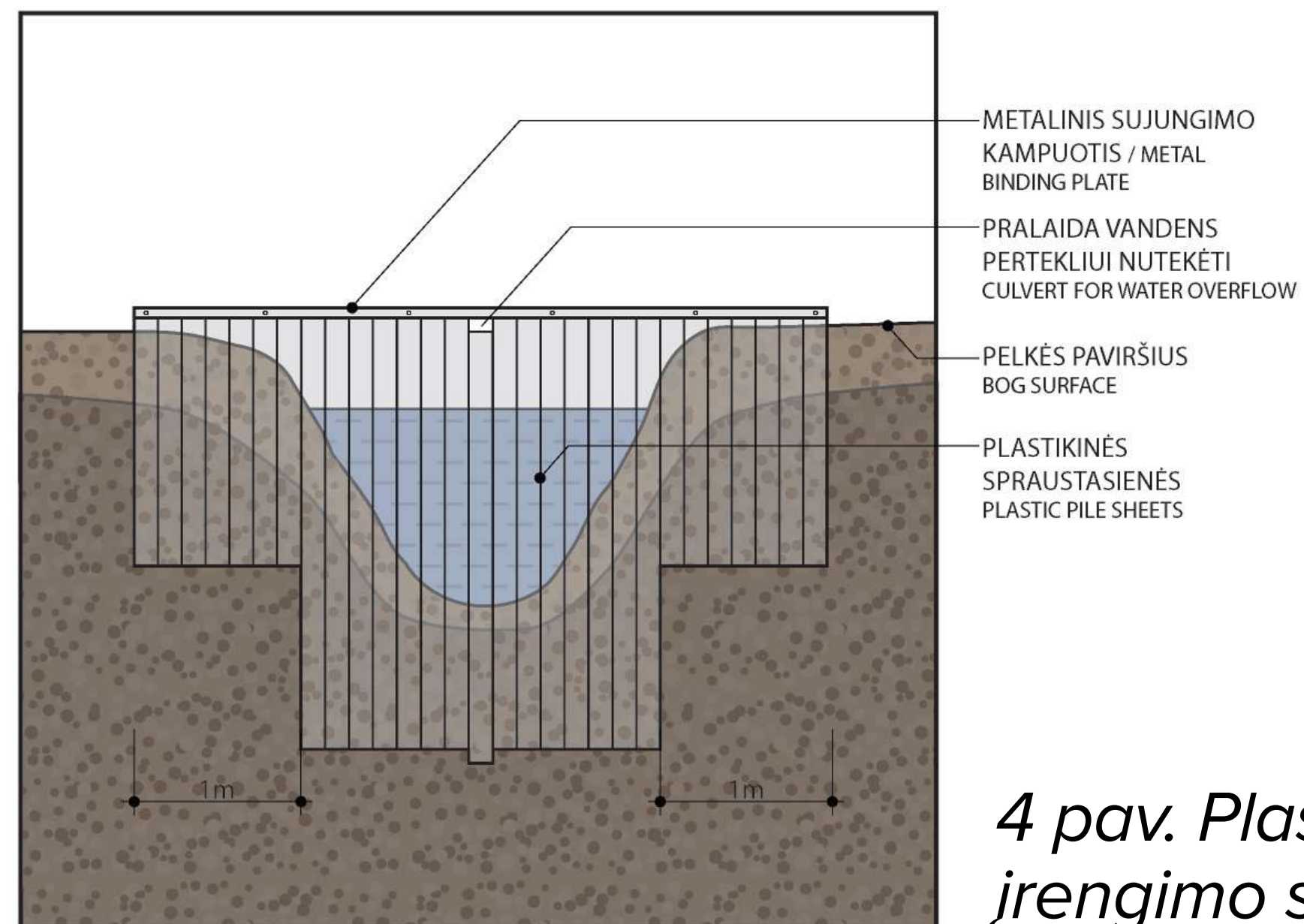
Spraustasienių pertvaras rekomenduojama įrengti klampiausiose pažeistų pelkių dalyse, į kurias negali įvažiuoti sunkiasvorė technika. Naudojant spraustasienes pertvaras, galima blokuoti nuo kelių iki keliolikos metrų pločio sausinamuosius griovius. Spraustasienių savybės (storis, ilgis) priklauso nuo tvenkiamo griovio parametrų. Tokiomis pertvaromis tvenkiant plačius griovius (su dideliu debitu), reikia suformuoti angą pertekliniam vandeniui nutekėti. Tam tikslui pertvaros centre viena ar kelios spraustasienės įkalamos kiek giliau nei greta esančios. Taip susidaro 10–15 cm pločio anga vandens pertekliui nutekėti. Spraustasienių ilgis ir sukalimo gylis priklauso nuo tvenkiamo griovio gylio ir durpių savybių. Tvenkiant didesnio debito griovius, konstrukcijos patvarumui užtikrinti viršutinę užtūros dalį galima papildomai sutvirtinama plieno loviais.

Siekiant kuo mažesnio poveikio aplinkai ir estetikos, rekomenduojama naudoti spraustasienes iš natūralių medžiagų, t.y. medines spraustasienes. Jas įrengiant, naudojamos 10–15 cm pločio lentos, kurios tarpusavyje jungiasi išfrezuotomis dalimis (3 pav.).

Gali būti įrengiamos ir plastikinės spraustasienės, kurios yra patvarios, ilgaamžės, o jų gamybai naudojama antrinė PVC žaliava, be to, numatyta ir paties gaminio antrinio perdirbimo galimybė (4 pav.). Visgi, plastikinių spraustasienių populiarumas mažėja dėl bendro gamtosaugininkų bei visuomenės neigiamo požiūrio į nenatūralių medžiagų gamtotvarkiniais tikslais naudojimą.

3 pav. Medinių spraustasienių (plotis 20 cm) pertvara su perteklinio vandens nutekėjimo anga, Svencelės aukštapelkė, Lietuva.

4 pav. Plastikinių spraustasienių uždūra (kairėje) ir jos įrengimo schema (dešinėje).

PLASTIKINIŲ SPRAUSTASIENIŲ UŽTŪRA
DAM MADE FROM PLASTIC PILE SHEETS

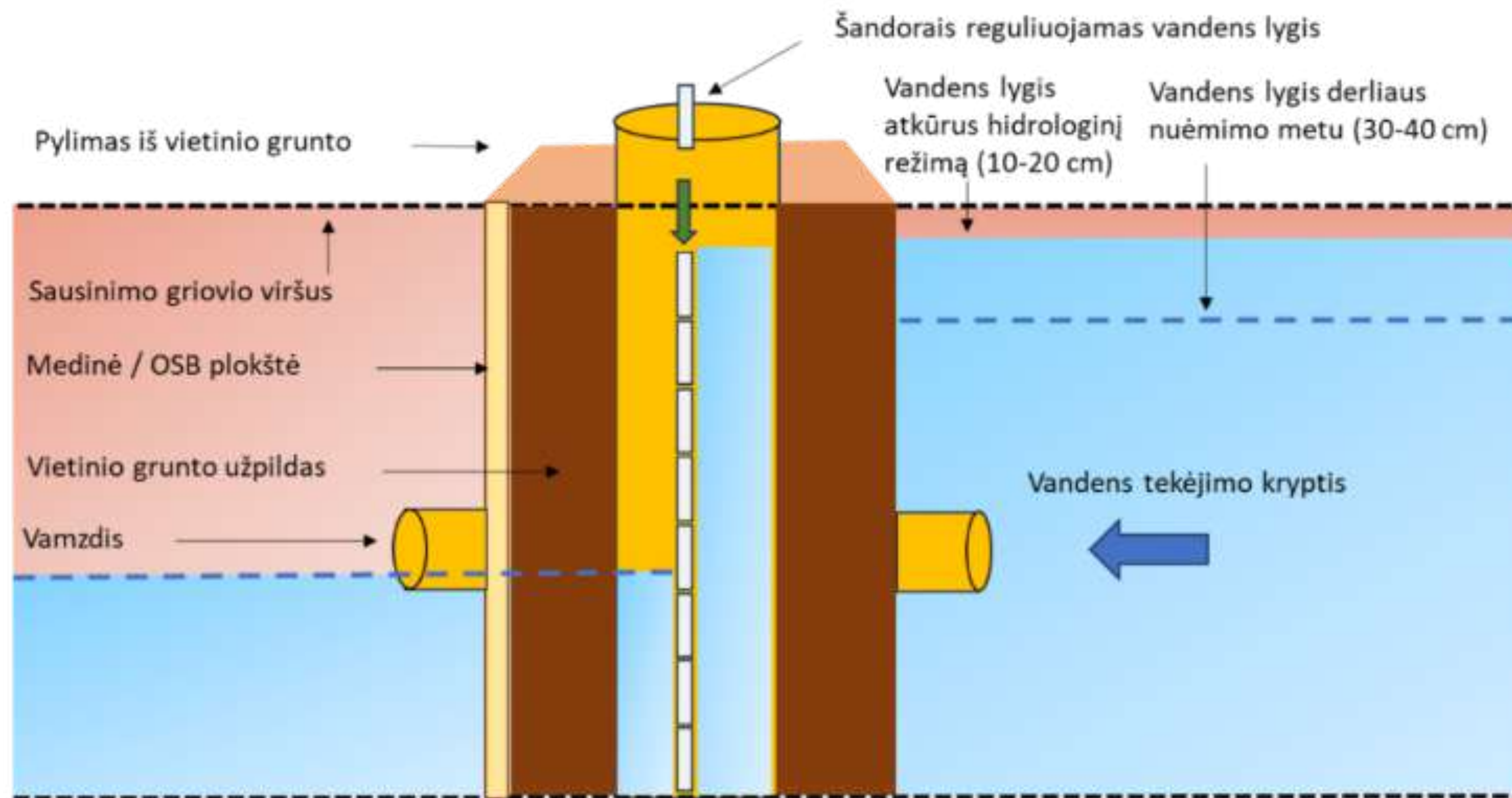
Užtvankos su reguliuojama pralaida (5, 6 pav.)

Įrengiamos, blokuojant gilesnius ir platesnius (daugiau kaip 2 m gylio ir 6–10 m pločio) surenkamuosius griovius su dideliu vandens debitu pelkės pakraščiuose. Tokios užtvankos paprastai turi vandens pertekliaus, atsirandančio pavasarinio polaidžio metu, nutekėjimui skirtas įvairaus tipo konstrukcijas. Šios užtvankos taip pat dažnai naudojamos, reguliuojant atkurtų žemės ūkio paskirties pelkių hidrologinį režimą, t. y. pelkininkystės tikslais. Esant poreikiui, vandens lygį vietovėje galima reguliuoti mediniais užtvaramis – šandorais (5, 6 pav.) ir tokiu būdu sumažinti drėgmės kiekį tuo metu, kuomet į teritoriją turi patekti ūkininkavimo technika. Tokios reguliuojamos pralaidos taip pat svarbios pavasarinių polaidžių metu.

Reguluojant susikaupusį perteklinio vandens kiekį, svarbu vandens lygį žeminti po truputį, atidžiai vertinant atkuriamos teritorijos hidrologinę būklę. Tai itin aktualu, siekiant kuo ilgiau išlaikyti susikaupusį pavasarinių polaidžių vandenį. Žeminant vandens lygį derliaus nuėmimo metu, svarbu atsižvelgti į tai, kad vandens lygis nenukristų žemiau nei 40 cm nuo dirvožemio paviršiaus, nes tokių drėgmės sąlygų netoleruoja dauguma pelkinių augalų (6 pav.). Siekiant kuo tiksliau reguliuoti vandens lygį, šalia užtvankos pravartu įrengti hidrometrinę liniuotę.

5 pav. Užtvankų su reguliuojama pralaida pavyzdžiai Lietuvoje: Baisogalos vietovė (kairėje) ir Liepakojų pelkė (dešinėje), Lietuva.

6 pav. Reguliuojamos užtvankos pavyzdys išilginiame griovio profilyje (kairėje) bei vamzdis, kuriame sumontuotas vandens lygiui šandorais reguliuoti skirtas įrenginys (dešinėje).

Ogólnopolskie
Towarzystwo Ochrony Ptaków
BirdLife Polska

Interreg

Bendrai finansuoja
EUROPOS SĄJUNGA

Lietuva – Lenkija

KAIP ATKURTI PELKĘ SAVO SKLYPE?

Pelkių atkūrimo gairės ūkininkams

Autoriai:

Dr. Raimondas Šadzevičius

Dr. Leonas Jarašius

Kristina Dapkūnienė

Recenzavo: Dr. Vilimantas Vaičiukynas

Nuotraukų autorius: Pelkių atkūrimo ir apsaugos fondas

Parengė: Pelkių atkūrimo ir apsaugos fondas. 2025 m.